

05. *Garibnâme*'de Görülen Doğu Türkçesine Ait Gramer Hususiyetleri ¹**Zehra DİKİCİ TORUN ²**

APA: Dikici Torun, Z. (2026). *Garibnâme*'de Görülen Doğu Türkçesine Ait Gramer Hususiyetleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (51), 66-91. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.19184071>

Öz

Eski Anadolu Türkçesi ile Doğu Türkçesi şiveleri arasında ayırt edici dil özelliklerinin bulunduğu çeşitli çalışmalarla ortaya konmuştur. Bu özelliklerin, farklı dil tabakalarında Doğu Türkçesine özgü biçimlerde kendini gösterdiği dikkat çekmektedir. Türk yazı dilinin gelişimi içerisinde özellikle geçiş dönemi metinlerinde daha belirgin biçimde gözlenebilmektedir. Bu durum, söz konusu unsurların yalnızca biçim değil işlev açısından da değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Neşredildiği dönemin dil özelliklerini arı bir şekilde temsil etmesi bakımından *Garibnâme*'de Doğu Türkçesinin şekil unsurlarına yönelik bir inceleme yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda eser, dil etkileşimini yansıtan önemli bir kaynak olarak ele alınmıştır. Öte yandan, Türk dili araştırmalarında yürütülen şekil odaklı incelemelerin ve isimlendirmelerin dilin yapısının kısıtlı ifade edilmesine yol açtığı görülmektedir. Bu yaklaşım, özellikle aynı biçime sahip eklerin farklı görevlerinin göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda ise şekle dayalı incelemelerin aksine, şeklin ihtiva ettiği görevi ortaya koymak araştırmacıların temel odak noktası hâline gelmiştir. Buna göre, *Garibnâme*'de bulunan Doğu Türkçesi özelliklerinin ne denli geniş bir alanı kapsadığını ifade seviyemize ulaştırabilmek asıl gayemizi teşkil etmiştir. *Garibnâme*'de geçen belirli dil özelliklerinin yaygın olarak kullanıldığı ve dolayısıyla mensubu olduğu sahayla ilişkisi hakkında yeterli bir çalışma yapılmadığı gözlenmiştir. Eserin Batı Türkçesi dil özellikleriyle yazılmış olmasının zenginliğinden hareketle, Doğu Türkçesinin dil özelliklerinin de yer yer bulunabileceği düşüncesi bu araştırmayı gerekli kılmıştır. Bu bağlamda Doğu Türkçesine ait şekil örnekleri ve fonksiyonları, Eski Anadolu Türkçesi döneminin gramer özelliklerini en iyi şekilde yansıtan *Garibnâme* adlı eserde tespit edilerek kayda geçirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Garibnâme*, Doğu Türkçesi, fonksiyon, şekil

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin /iThenticate Oran: %13

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 25.01.2026-**Kabul Tarihi:** 23.03.2026-**Yayın Tarihi:** 24.03.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.19184071>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı / Master Student, Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Division of Modern Turkish Language (Sakarya, Türkiye) **e-posta:** zehra.dikici2@ogr.sakarya.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0001-6905-8249> **ROR ID:** <https://ror.org/04ttnw109> **ISNI:** 0000 0001 0682 3030 **Crossref Funder ID:** 501100004473

Grammatical Features Belonging to Eastern Turkish Observed in *Garibnâme*³**Abstract**

This has been demonstrated through various studies. It is noteworthy that these characteristics manifest themselves in forms specific to Eastern Turkish across different linguistic strata. They can be observed more distinctly, particularly in transitional period texts, within the development of the Turkish written language. This situation necessitates that these elements be evaluated not only in terms of form but also in terms of function. The aim of this study is to conduct an analysis of the formal elements of Eastern Turkish in the *Garibnâme* in terms of its pure representation of the linguistic characteristics of the period in which it was written. In this context, the work has been considered as an important source reflecting language interaction. On the other hand, it appears that form-focused analyses and nomenclatures conducted in Turkish language studies lead to a limited expression of the language's structure. This approach can lead to the neglect of the different functions of affixes with the same form, particularly in cases where they have the same morphological shape. In recent studies, however, unlike shape-based analyses, determining the function contained within the shape has become the primary focus of researchers. Accordingly, our primary goal has been to convey the extent to which the Eastern Turkish features found in the *Garibnâme* cover a broad range of linguistic phenomena. It has been observed that certain linguistic features found in the *Garibnâme* are widely used and, consequently, no sufficient study has been conducted on their relationship to the field to which they belong. Based on the richness of the work being written in Western Turkish linguistic features, the idea that Eastern Turkish linguistic features may also be found occasionally necessitated this research. In this context, examples of forms and their functions in Eastern Turkish were identified and recorded in the work titled *Garibnâme*, which best reflects the grammatical characteristics of the Old Anatolian Turkish period.

Keywords: *Garibname*, Eastern Turkish, function, shape

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography
Similarity Report: Received – Turnitin / iThenticate Rate: %13
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 25.01.2026-**Acceptance Date:** 23.03.2026-**Publication Date:** 24.03.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.19184071>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Türk yazı dilinin tarihi gelişimi, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da ortaya çıkan Batı Türkçesi (Eski Anadolu Türkçesi) ile Orta Asya ve Harezmi-Altın Ordu bölgesinde devam eden Doğu Türkçesi olmak üzere iki ana kolda ilerlemiştir. Geleneksel Türkoloji sınıflandırmalarında bu iki alan, belirgin sınırlarla ayrılmış dil bölgeleri olarak değerlendirilse de metinler incelendiğinde, özellikle kuruluş dönemi eserlerinde bu alanlar arasında önemli bir geçişin mevcut olduğu gözlemlenmektedir. Batı Türkçesinin kurucu metinlerinden biri olan Âşık Paşa'nın *Garibnâme* eseri, bu dil etkileşiminin ve tarih sürekliliğinin en belirgin örneklerinden biridir. 1330 yılında kaleme alınan *Garibnâme*, Türkçenin edebiyat ve bilim dili olarak kullanılmadığı bir dönemde yazılmış olup yalnızca bir tasavvuf klasiği olarak değil, aynı zamanda Türk dilinin gücünü kanıtlamaya yönelik bilinçli bir tercih sonucunda ortaya çıkmıştır. On binlerce beyitten oluşan bu eser, dil araştırmacıları için zengin bir veri sunmaktadır. Ancak bugüne dek yapılan çalışmaların çoğu, eseri yalnızca "saf" bir Eski Anadolu Türkçesi metni olarak değerlendirme eğilimindedir. Oysa *Garibnâme*'nin dil yapısı incelendiğinde Doğu Türkçesinin (Karahanlı, Harezmi ve Çağatay sahası) arkaik unsurlarıyla Batı Türkçesinin yeni gelişen özellikleri arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu durum; eserin yalnızca belirli bir bölgenin ağız özellikleriyle sınırlı olmadığını, aksine onun Türk yazı dilinin ortak paydasında konumlandığını bizlere göstermektedir.

Bu çalışmada, *Garibnâme*'de yer alan ve genelde Doğu Türkçesi sahasına ait kabul edilen gramer özellikleri incelenmiştir. Burada temel soru, bu unsurların metne sadece rastgele sızmış "arkaik kalıntılar" mı yoksa belli dil ihtiyaçlarını karşılayan "işlev tercihler" mi olduğudur. Türk dili araştırmalarında uzun süredir hâkim olan şekil odaklı yaklaşım, ekleri yalnızca biçim özelliklerine göre sınıflandırdığı için geçiş dönemi metinlerindeki bazı unsurların gözden kaçmasına yol açmıştır. Örneğin Batı Türkçesinde yuvarlaklaşma eğilimi gösteren eklerin *Garibnâme*'de hâlâ düz ünlülü biçimleriyle (örneğin hâl eki +dın/+din veya zarf fiil eki -(y)İp) kullanılması sadece ses olayı değil, aynı zamanda metnin anlamıyla doğrudan ilişkilidir. Makalenin odak noktası, eserde tespit edilen Doğu Türkçesine ait gramer yapılarını "şekil-fonksiyon" ilişkisi çerçevesinde yeniden değerlendirmektir. Çalışma süresince genel bir teorik çerçeve oluşturulduktan sonra *Garibnâme*'deki örneklerden hareketle bu yapıların Batı Türkçesi gramer özellikleriyle nasıl uyum sağladığı ya da nerelerde ayrıştığı gösterilmeye çalışılacaktır. Bu yaklaşım; sadece metindeki yabancı unsurları listelemeyi değil, aynı zamanda Türkçenin bütüncül gramer yapısı içindeki bu "iki karakterli" yapının literatürdeki eksikliğini gidermeyi hedeflemektedir. Metin merkezli analiz yöntemi benimsenmiş olup Doğu Türkçesi özelliklerini gösteren örnekler bağlamından koparılmadan beyitlerdeki anlam yükleriyle birlikte incelenmiştir. Araştırma boyunca kullanılan "Doğu Türkçesi" terimi Karahanlı döneminden başlayarak Çağatay sahasına kadar uzanan dil sürekliliğini ifade etmek amacıyla geniş tutulmuştur. Sonuç olarak bu çalışma; *Garibnâme*'yi "donmuş" bir yapı olarak değil, Türk dili tarihindeki büyük dönüşümün canlı tanığı olarak yeniden okuma gayretidir.

Garibnâme

Garibnâme, 730 (1330) yılında kaleme alınan 12.000 beyitlik bu mesnevi aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmış olup on bölümden meydana gelmiştir. Bazı nüshaların sonunda Âşık Paşa'nın gazelleri de vardır. Dinî, tasavvufî ve öğretici bir eser olan ve halkı eğitmek amacıyla Türkçe olarak yazılan *Garibnâme*, Anadolu'da Türk tasavvuf edebiyatının en eski ve tesir dairesi çok geniş olmuş eserlerden biridir. Sade dili dolayısıyla eser asırlar boyunca çok geniş bir okuyucu zümresine hitap etmiştir. Bu sebeple kütüphanelerde pek çok nüshası bulunan *Garibnâme*'nin Türkiye'deki en iyi ve eski

tarihli nüshaları Beyazıt Devlet (nr. 3633) ile Süleymaniye kütüphanelerindeki (Lâleli, nr. 1752) yazmalardır. Prof. Mundy nüshası olarak tanınan en eski tarihli Raif Yelkenci nüshasının ise günümüzde Londra’da Şark Dilleri Mektebi Kütüphanesi’ne intikal ettiği bilinmektedir (Kut, 1991, s.1-3).

Doğu Türkçesi

Doğu Türkçesi; 11’inci yüzyıldan başlayarak 19’uncu yüzyıl sonuna kadar süren dönemdir ve Karahanlı, Harezmi ile Çağatay Türkçesini kapsamaktadır. Çağatay Türkçesi ise Doğu Türkçesinin üç şivesinden üçüncü dönemin adıdır ve 14’üncü yüzyıldan 19’uncu yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Bu tarihler arasında Kafkas Dağları’ndan Hazar Denizi’ne kadar uzanan coğrafyada yaşayan Müslüman Türklere ait tüm topluluklar tek bir yazılı ve konuşma dili kullanmıştır ki buna Çağatay Türkçesi denir. Bugün Özbek Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi Çağatay Türkçesinin devamıdır.

Bu şive araştırmacılar tarafından çeşitli biçimlerde kategorize edilmiştir ki en yaygın sınıflandırmayı Janos Eckmann gerçekleştirmiştir:

- 1) İlk Çağatayca veya Nevâî’den Önceki Çağatayca Devri
- 2) Klâsik Çağatayca Devri (1465-XVI.Yüzyıl Ortaları)
- 3) Klâsik Devirden Sonraki Çağatayca Devri (XVII.Yüzyıl Sonuna Kadar)
- 4) Son Çağatayca Devri (XVIII-XIX.Yüzyıllar) (Eckmann, 1958, s.115-126).

Başlangıçta göçebe Türkmenler için kullanılan “Çağatay” terimi zamanla Timurlular Devletinin halkına referansla kullanılmaya başlanmış olup⁴ o süreçte gelişen dil için “Çağatay tili”, “Çağatay Türklüğü” isimlendirmeleri tercih edilmiştir. Ancak o dönemde eser veren şairler kendi dillerini “Türk tili”, “Türk lafzı”, “Türkî til”, “Türkî”, “Türk elfâzı” gibi tanımlarla adlandırmışlardır. Bugün Oğuz grubunu ifade eden "Batı Türkçesi" terimi dışında kalan diğer şivelerin edebi dili için de 19’uncu yüzyıldan beri "Doğu Türkçesi" tabiri kullanılmaktadır.

Doğu Türkçesinde ses bilgisi açısından diğer şivelerden ayırıcı bazı belirgin gelişmeler yaşandığı da gözlemlenmiştir. “tam u taş dëmey çayan yetkech ti ker könglide kechmes qılır qılması kâr (duvar taş demeden akrep varınca sokar kar edip etmeyeceği aklından geçmez)”(Kelile ve Dimne, Mab. Atalay, s.57:13)” (Eckmann, 1963, s.51-60) ifadesi Doğu Türkçesinin /z:/s/ denkleminde /s/ tarafını temsil ettiğini göstermektedir. Bu tür örneklerin sayısı /z/’li örneklerle kıyasla oldukça fazladır. Konuyla ilgili hayli çalışma yapılmışsa da çalışmamıza aracılık etmesinden ötürü /z:/s/ denkleminde /s/’li tarafı temsil ettiği bilgisiyle sınırlı kalmamız, ekleşme bilgisi incelemesi yapmamız sebebiyle fonksiyonu gereği karşılaştığımız bir örneğe dayanmaktadır.

Ekleşme konusunda çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiş olup Janos Eckmann gibi birçok akademisyen önemli katkılar sağlamıştır. Bahsi geçen kişilerin görüşlerinin Doğu Türkçesinin genel hatlarıyla Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklaşmalara ters yönde eğilim gösterdiği üzerine olduğu söylenebilir. Yani eklerde düz seslerin bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Janos Eckmann’ın belirttiği gibi, “Ablativ Eki: -dın/-din,-tın/-tin şiirde üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra sıklıkla -ndın/-ndin: meyhânâ-dın, yâr-dın ot-tın ‘ateşten’, közi-din/-ndin la’lı-dın.” (Eckmann, 1963, s.51-60) ifadesi düz şekillerin yaygınlığını

⁴Bu kısım “Argunşah, M. (2021). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.” adlı eserden hareketle düzenlenmiştir.

sergilemektedir. Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklaşmalara karşın *Garibnâme*'de bulunan –(y)(U)p+ yuvarlak şekillere ilave olarak -(y)(I)p+ zarf fiil işlevi gören düz şekiller de bulunmakta olup bunlar da Doğu Türkçesinin yansımalarıdır.

Batı Türkçesi; 11. yüzyıl ile 21. yüzyıl arasında Kuzey ve Güney Azerbaycan, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye, Anadolu, Kıbrıs, Ege Adaları, Balkanlar, Kırım Hanlığı ve Kuzey Afrika'da kullanılan bir yazı dilidir. Başlangıçtan bugüne kadar Batı Türkçesinin kesintisiz olarak kullandığı sahalar Anadolu, Balkanlar, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye'dir. Kırım Hanlığında Batı Türkçesi 16. yüzyıl başlarından 20. yüzyıl başlarına dek yazı dili olarak ve Kırım sahil şeridinde konuşma dili olarak kullanılmıştır (Ercilasun, 2004, s.429). Doğu Türkçesini Batı Türkçesinden ayıran fiziki sınırlar Karadeniz, Kafkas Dağları ve Hazar Denizidir.

O zamanlarda konuşulan Oğuz şivesi 13'üncü yüzyılda hem Azerbaycan'da hem de Anadolu'da yazı dili hâline gelmiştir. Batı Türkçesinin ilk dönemlerine Eski Osmanlı adı verilmişti. Daha sonra Eski Türkiye Türkçesi ismi kullanılmaya başlandı ama yaygınlık kazanamamıştır. Hâlihazırda Batı Türkçesi için en sık kullanılan terim “Eski Anadolu Türkçesi”dir.

Batı Türkçesinin ses özelliklerinin başında yuvarlaklaşma gelmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde, Doğu Türkçesinde bulunan yuvarlak ünlülü kelimelere eklenen düz sesli eklerin aksine bir istikamet gözlenmektedir. Kelime ve eklerin tamamında yayınma hadisesinden ötürü yuvarlaklığın düzenli seyrettiği söylenebilir. Buna ek olarak /z/:/s/ denkliğinde /z/'li tarafı temsil etmektedir. Fuzûlî'nin “feth yüz urmuş şaşa her hânda kim azm eylesen/hîç kimden şürete gelmez hilâf-ı imtikâl” (Akyüz, 2001) beyitinde geçen “gelmez” ekleşmesinin /z/'li tarafı karşılması örnek olarak verilebilir.

Garibnâme, genel olarak Eski Anadolu Türkçesi (Batı Türkçesi) özellikleriyle oluşturulmuş bir eser olarak kabul edilmekle birlikte, bazı dil unsurları bakımından Çağatay Türkçesi ile benzerlik gösteren yapılar da barındırmaktadır. Özellikle metinde kullanılan bazı fiilimsiler (-gU, -muş), ses olayları (*ünlü türemesi*, *ünlü daralması*), kelime kadrosundaki eski ve doğu menşeli unsurlar (*barça*, *kılgılı*, *tamğa*, *sevinçlik* gibi) ve kelime tabanlarının türetim biçimi, Çağatay sahasındaki metinlerle karşılaştırılabilecek niteliktedir (Demir, 2002).

Ayrıca, metindeki tasavvufi söylem ve halkı irşat amacı, Ali Şir Nevâî'nin eserlerinde karşılık bulan bir düşünce geleneğiyle de örtüşmektedir. Nitekim bazı araştırmacılar, *Garibnâme*'nin yalnızca Batı Türkçesinin değil, Doğu Türkçesi ve özellikle Çağatay Türkçesi geleneğinin de etkilerini taşıyan bir geçiş eseri olduğunu vurgulamaktadır (Ercilasun, 2004, s.242). Şahin (2014, s.1387–1400), eser üzerinde yaptığı incelemede, metindeki söz varlığı ve fiil yapılarının Çağatay Türkçesiyle örtüşen yönlerini özellikle belirtmiş, Âşık Paşa'nın kullandığı Türkçeyi “doğu kaynaklı halk diliyle işlenmiş bir yazı dili” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda *Garibnâme*, yalnızca Batı Türkçesinin değil, Türk yazı dili tarihinin bütüncül gelişiminin bir göstergesi olarak değerlendirilmeli; dil özellikleri tek bir şive ya da dönemle sınırlı tutulmamalıdır. Bu çalışmada, Batı Türkçesini temsil eden *Garibnâme*'de, şekil – işlev karşılığına dayanan bir incelemeyle, Doğu Türkçesi unsurlarını tespit edilmiştir. Bu hususta şimdiye kadar yapılan yorumlar ise şu şekildedir:

Varan (2024, s.6-9), *Garibnâme*'de yer alan sıfatlama eklerinin fonksiyonlarını incelemiş, eklerin Türkçe kökenli isimlere sıfat niteliği kattığını ve bu eklerin Çağatay Türkçesi geleneğinde bilinen +gan/+kan, +lı/+lik benzeri yapılarla paralellik taşıdığını belirtmiştir. Bu incelemesini fonksiyona dayalı olarak yapması ise çalışmanın öncelikli kısmını oluşturmaktadır.

Soydan (2020, s.21–30), *Garibnâme*’deki bazı fiil tabanlı yapıların çok anlamlılığını incelemiş ve özellikle -gU fiilimsisinin işlevsel çeşitliliğinin Çağatay Türkçesi metinlerindeki benzer üretkenlikle örtüşüğünü vurgulamıştır.

Hazar (2011, s.31–63), Çağatay Türkçesinin Oğuzca sesbilim özelliklerini barındırdığını, *Garibnâme*’de bu ses uyumu ve ünlü türemesi gibi Çağatay Türkçesiyle aynı fonetik desenleri taşıdığını ifade etmişlerdir.

Gürsoy (2023, s.761–770), Ali Şir Nevâî’nin *Garâbü’s-sıgar* adlı eserinde yer alan -GAn/-KAn sıfat-fiil ekinin sözdizimsel işlevini detaylandırmıştır. Bu ekin *Garibnâme*’de yer alan kullanımına benzer örnekler verdiğini, dolayısıyla Çağatay Türkçesi dil yapılarının *Garibnâme*’de de sürdürüldüğünü ifade etmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda *Garibnâme*’de bizim tespit ettiğimiz Doğu Türkçesine dair morfemlerin ve taşıdıkları fonksiyonların örnekleri aşağıda sırasıyla verilmiştir.⁵ Bu örneklerin daha iyi açıklanabilmesi için oklama metodundan faydalanılmış ve her üst fonksiyon başlığının icra ettiği göreve bağlı olarak ilk örneği tahlil edilmiştir.

-DIn+ şeklinin zarf fiil eki fonksiyonunda kullanımına dair

Fiilimsiler için “Şekilce eksilteli olan fiilleri, anlamını koruyarak isim gibi telaffuz edilebilen ve aktarılabilen şekle sokan, eksiltisiz yapan ekler.” (Turan, 2018, s.97-110) denilmektedir. Bunu üç ayrı ana alt işlev türü oluşturacak şekilde yaparlar: İsim fiiller, sıfat fiiller ve zarf fiiller. Eklendiği fiili bir başka fiile karşı görevlendiren işleviyle zarf fiil ekleri için *Garibnâme*’de yuvarlak şekilli örnekler görülmekle birlikte, Doğu Türkçesi özelliğinin sıklığını ifade edebilmek amacıyla tespit edilen düz ünlülü örnekler sırasıyla verilmiştir.

-DIn+⁶ şeklinin zarf fiil fonksiyonunda kullanımına dair geçen örneklerin -mA-DIn+ ekleşmesiyle teşekkül ettiği görülmüş, yaygın gramer çalışmalarında, aslen iki farklı ek kategorisi olan olumsuzluk ve zarf fiil ekinin ayrımının yapılmadığı, bu doğrultuda da ilgili şeklin -mADIn+ haliyle kaynaklarda yer ettiği sonucu çıkarılmıştır. Çalışmamız süresince bu ayrım açıkça ifade edilerek örnekler üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır.

⁵Bu çalışmaya esas şekil veren metin, Kemal Yavuz’un *Garibname* neşridir. Bu neşirden hareketle, ilgili beyitler transkripsiyon sisteminde bulunan iki farkla aktarılmıştır. İlki; *Garibname*’de Eski Anadolu Türkçesinin hâkim ses özelliği olan sızıcılaşmanın meydana geldiği tespit edilmiş, beyitlerde de bu sızıcılaşmaya transkripsiyon alfabetisiyle ifadeye yer verilmiştir. İkincisi, bu neşirde görülen özel isimlerde büyük harf kullanımının çalışmamızda yer bulmadığı konusudur. Özel olsun ya da olmasın tüm kelimeler ve ekler küçük harfle yazılmıştır.

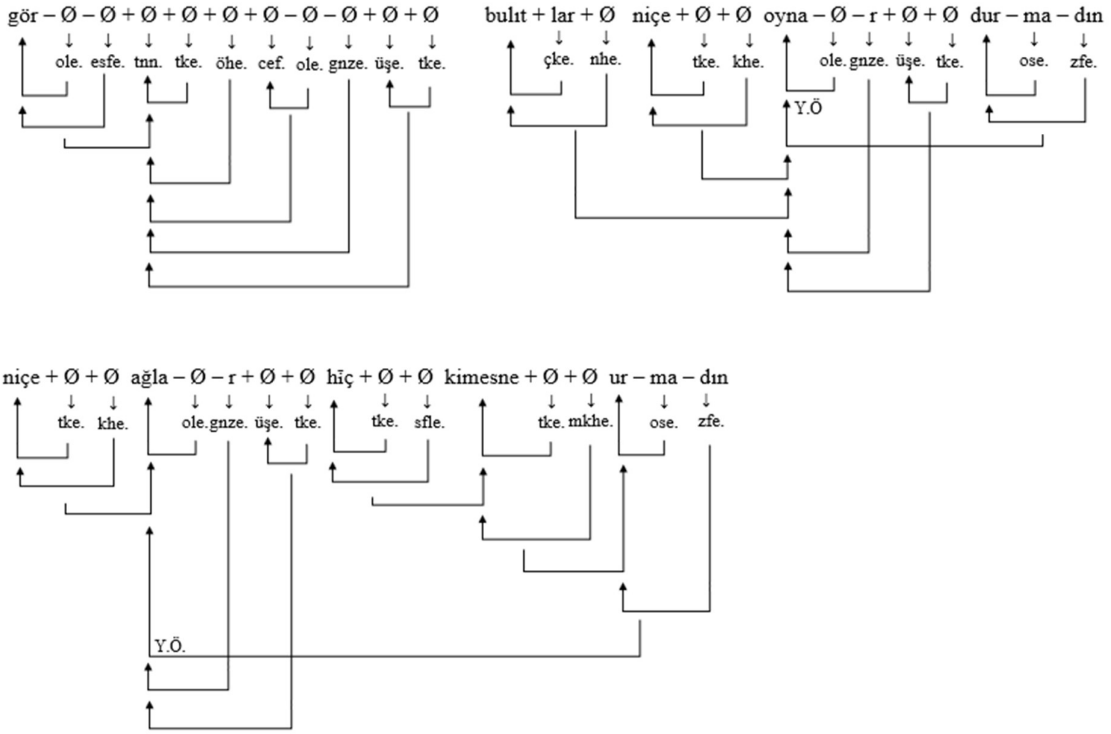
Tespit edilen bu ekleşmelerin tahlilinin yazının hacmini hayli genişleteceği ve tez konusu olabilecek örnek zenginliğine ulaşılabilmesi meselelerinden hareketle her başlığın yalnızca ilk örneği oklama metoduyla tahlil edilmiştir. Yavuz (2000)’ün neşrinde olduğu gibi I/1, I/2, II/1, II/2 şeklinde sırasıyla nüsha ve beyit numaraları her örneğin yanında belirtilmiştir.

⁶Bir morfem (üst şekil) olarak -DIn+ şeklinin temsil ettiği alamorflar (alt şekiller) şu şekildedir: “-dın+, -din+, -dun+, -dün+, -tın+, -tın+, -tun+, -tün+”. Bu incelememizde Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak yuvarlaklaşmaları kastetmeyerek yalnızca Doğu Türkçesine has düz şekilleri temsil etmesi yönüyle ilgili morfemi kullanmaktayız.

I/1

(L6A-3/34)

“gör bulutlar niçe oynar durmadın/niçe ağlar hiç kimesne urmadın”

(Bulutların ne şekilde sürüklendiklerini, kimse vurmadan nasıl ağladıklarını da gör.)

şuyı gör kim niçe akar durmadın / yir kımaz kıandasana yüz sürmedin (L6A-5/36)

(Şuyun durmadan nasıl aktığını, nerede olursa olsun yüz sürüp geçtiğini de izle.)

birliğe ulaşmadın varanlaruñ / yarın işi düşvar ola anlaruñ (A14A-6/258)

(İman etmeden gidenlerin, ahirette işleri çok zordur.)

halk içinde hak yolını ırmadın / doğru sürgil dünyaya karılmadın (A15B-2/299)

(İnsanlar arasında Allah'ın yolunu bırakmadan, dünyaya bulaşmadan doğrulukla iş yap.)

yaz u kış şöyle akar eksilmedin / deñize girür yolu kesilmedin (L28B-1/454)

(Hiç eksilmeden, yaz kış durmadan akar, sonunda hiçbir engelle karşılaşmadan denize ulaşır.)

yidürüdür dün ü gün uşanmadın / her nesenüñ çok yiye bilür dadın (L47A-7/836)

(Gece gündüz usanmadan daima yedir; çünkü her nesnenin tadını yiyen bilir.)

anlaruñ kim gözleri açukdurur / anuñıçun azmadın doğru varur (L47B-4/841)

(Bunlar gerçeği gördüklerinden, eğri yollara sapmadan, Hakk'a ulaşmışlardır.)

her ki kendü eksüĝin bilüdura / durmadın rahmet aña gelüdura (L50B-7/898)
(Kim kendi eksüĝini bilirse, Allah'ın rahmeti devamlı ona gelecektir.)

sevduĝin söyletdürür 'ışk komadın / gördüĝise hõd bilesin dimedin (L58B-11/1057)
(Aşk durmadan sevduĝini söylettirir; başından geçmişse, söylemesem de, bilirsin.)

söylemedin aplanurdı her cevâb / işlemedin yazılurdı her şevâb (L60B, K34B-1/1096)
(Her söz söylemeden anlanır, her sevap da işlemeden yazılırdı.)

her şevâb işlemedin gelüridi / ne dilerse gönlümüz olurıdı (L60B-2/1097)
(Her sevap işlemeden geldiĝi gibi; gönlümüz ne arzu ederse o olurdu.)

şunmadın dutardı ellerümüz / külli ârâsteyidi hâllerümüz (L60B-3/1098)
(Ellerimiz daha şunmadan tutar, bütün hâllerimiz iyilikle süslenirdi.)

varmadın ireridük her menzile / korkusuz girüridük her maħfile (L60B-4/1099)
(Gitmeden her sokaĝa ulaşır; her toplantıya korkusuzca katılırdık.)

bakmadın görmüridi ma'şuk yüzi / şöyle birlikde dutardı ol bizi (L60B-5/1100)
(Daha bakmadan sevgilinin yüzü görünür; o bütün hepimizi toplu hâlde tutardı.)

baĝ u çift ü şirket ü şatu bazâr / öĝi uşşı durmadın anı düzer (L65B-2/1202)
(O, baĝ, çift, ortaklık ve alış verişi bilir; akli fikri de durmadan bunlarla meşguldür.)

cümle 'ömri şunuĝıla harc olur / irmedin saĝınçına bir gün ölür (L65B-5/1205)
(İşte bütün ömrü bunlarla geçer; arzusuna kavuşmadan bir gün ölüp gider.)

kazmaĝa başladılar dörd yaņadan / dün ü gün işlediler hiç durmadın (L81A-9/1524)
(Dört bir taraftan kazmaya başladılar ve gece gündüz durmadan çalıştılar.)

begler ol hâşlardurur kim haķķıla / dün ü gün ayrılmadın oldı bile (L83B-6/1575)
(Beyler, gece gündüz Hak'la olan, onu gönülden ve dilinden bırakmayan Allah dostlarıdır.)

söylemedin söz gönülde vardurur / gönül içre yazılı defterdurur (R54A-11/1619)
(Zaten söz aĝızdan çıkmadan gönülde vardı, o aslında gönülde yazılı bir defter gibidir.)

ger bilürseņ kadrini şükr eylegil / dün ü gündüz durmadın zıkr eylegil (L95A-10/1813)
(Eğer bunların kıymetini anlayabilmişsen şükredip gece gündüz onu dilinden düşürme.)

yâhu kullar hâlini anlarısan / dimedin hâcet revâ eyleriseņ (L112B-5/2152)
(Yahut kulların hâlinen bilir, ihtiyaçlarını söylemeden karşılarısın;)

yoħsa ger halkuñ hâlin bilmeziseņ / dimedin hâcet revâ kılmaziseņ (A74B-9/2156)
(Eğer halkın hâlinen anlamaz ve söylemeden ihtiyaçlarını gidermezsen;)

çevrinidür durmadın dölâb gibi / deĝir andan her vücūda mañşıbı (R72B-7/22-3)
(Durmadan dolap gibi gece gündüz dönen bu kâinattan her varlıĝa mevki ve derecesi ulaşmaktadır.)

kendüzin bilen bilür neyidi / uşbu mülke gelmedin kadayidi (L119A-2/2276)

(Kimin ne olduğunu, bu dünyaya gelmeden nerede bulunduğunu ancak kendini bilen bilebilir.)

kim niçe aķar bile karışmadın / işid imdi eydeyüm bir bir adın (L120A-/2295)
(Şimdi dinle de bunların karışmadan nasıl aktıklarını ve adlarını birer birer söyleyeyim.)

hem didüm dörd ırmağ ol uçmaķda var / dāyimā eksilmedin anda aķar (L120B-2/2304)
(Ayrıca o cennette dört ırmağın varlığından ve orada devamlı, azalmadan aktığından bahsettim.)

I/2

ķanı yoldaş kim olur gelsün bile / gidelüm eğlenmedin ol menzile (L139A-8/2680)
(Hani, kim yoldaş olacak! Gelsin de oyalanmadan o menzile birlikte gidelim.)

ķamu dilde söylenüdür durmadın / kim ola kim anmaya sultān adın (L149B-4/2882)
(O bütün dillerde durmadan söylenir; padişahının adını anmayan kim olabilir ve o kendini ne sanır?)

zıra ol sazdan bu şüfî kimdurur / rakşa girmiş durmadın hey çarḥ urur (L158A-6/3055)
(Çünkü o iştten raksa girip durmadan dönen bu sufi neci ve kimdir?)

ata göñlin bekleye hiç armadın / ata göñlin isteye hı durmadın (A105B/R99B-8/3116)
(O, hiç yorulmadan babasının gönlünü almaya baksın ve anasını razı etmeye çalışsın.)

ḥaķ yolunda doğru durğıl sınmadın / yolu göster yolsuza kaypınmadın (L162A-6/3135)
(Hak yolunda doğru ol ve günah işleme; yolunu şaşırana da üşenmeden yol göster.)

dost u düşman zahmetin dartmaķ gerek / dün ü gündüz durmadın yortmaķ gerek (L166A-3/3217)
(Orada dostun da düşmanın da sıkıntılarına katlanmalı; gece gündüz sürekli çalışmalıdır.)

söylemedin ķamu söz ma'lım aña / minledün budur ki didüm uş saña (L167B-1/3247)
(Bütün sözleri söylemeden bilen odur; işte minledün budur; bunu da ben sana anlattım.)

çarḥ anı bilmeğe sergerdāndurur / anuñıçun durmadın gerdāndurur (L176A-4/3421)
(Felek de onu bilmekte hayrete düşmüş olduğundan devamlı dönmektedir.)

yil anuñ ḥükminde eser durmadın / şu anuñ emrinde aķar diñmedin (R109A-2/3430)
(Yel onun hükminde durmadan esmekte; su da onun emri ile sürekli akmaktadır.)

bir göñülde döstlik eyle durmadın / baķadur döst yüzine göz ırmadın (L180B-5/3519)
(Devamlı gönlünle dostluğu sürdür ve sevgiliye gözünü ayırmadan bak.)

yoķarudan miñnet iner durmadın / ol dutar tahtın bu göñlüğ ırmadın (L182A-2/3544)
(Yukarıdan ise sürekli rahmet yağar; işte bu gönül tahtının uzaklaşıp gitmesine o engel olur.)

ol yañadan durmadın devlet gelir / ḥazretinden ḥālıķuñ raḥmet gelir (L184B-5/3601)
(Bu yönden ardı arkası kesilmeksizin saadet gelir, yaratanın yüce zatından rahmet iner.)

anuñıçun durmadın fikrindedür / sözleri tesbiḥ olup zikrindedür (R115B-9/3686)
(Bu yüzden sürekli onu düşünür; sözleri de tespih olup Hak zikri ile meşguldür.)

kimisi hōş yir içer oynar bükler / kimi dün gün durmadın zahmet çeker (L196B-7/3847)
(Kimisi güzelce yer içer, oynar güler kendinden geçer; kimisi de gece gündüz devamlı sıkıntı içindedir.)

kimi görse aña karşu yirmüre / gözlerinden durmadın yaş dormura (L197B-3/3865)
(Bunlarla karşılaşanlar kendilerinden uzaklaşıp hor görürler, durmadan ağlarlar.)

furkat odından yüreği baş ola / durmadın gözi tolu kan yaş ola (L199B-7/3913)
(Ayrılık ateşinden yürekleri yanıp, devamlı ağlarlar.)

yine ol hağdan meğer tevfiķ ire / yoħsa kimdür kim ırılmadın dura (L200B-1/3929)
(Yalnız, Allah'tan yardım ulaşırsa buna dayanır; yoksa kimsenin önünde durması mümkün değildir.)

her kim ol kendüzini miskin göre / hağdan aña durmadın rahmet ire (K135A-7/3931)
(Kim alçak gönüllü olursa, Allah onu sürekli rahmetine gark eder.)

yir ü göği düzdi muħkem mu'teber / aya güne durmadın virdi sefer (L201A-4/3939)
(O yeri ve göğü sağlam ve üstün yarattı; aya ve güneşe de devamlı hareket verdi.)

kim özin alçak dutarsa yücele / durmadın hağdan aña rahmet gele (L209A-7/4116)
(Kim tevazu göstermişse yücelmiş ve ona Hak'tan durmaksızın rahmet gelmiştir.)

ben dutaram tende cānı ırmadın / biri ister ulu kişi durmadın (L218B-5/4300)
(Vücutta canı ayırmadan tutan benim; büyük küçük sürekli beni ister.)

uşbu mülke gelmedin kadayidi / yoldaşı kimdi vü kendü neyidi (L220A-6/4330)
(Dünyaya gelmeden önce nerede idi; yoldaşı kimdi ve kendi ne idi?)

diyelim işidelüm hiç durmadın / bağalum dōst yüzine göz ırmadın (L220B-2/4337)
(Hiç durmadan söyleyip işitelim ve gözümüzü ayırmadan devamlı dostun yüzüne bakalım.)

cānum ol hağ hağretinde durmadın / bağmışıdı ol yüze göz ırmadın (L221A-1/4347)
(Canım Hakk'ın huzurunda o cemale gözünü kırpmadan sürekli bakmıştı.)

bunlara uğramadın geçmez kişi / anda kōmiř pādiřāh her bir işi (L221B-8/4364)
(İnsan bunlara uğramadan gidemez; Allah bunu böyle yaratıp düzenlemiştir.)

geçmedi hiç kimse bundan düşmedin / tā ki bu hükm altına ol düşmedin (L222A-4/4371)
(Hiç kimse uğramadan ve ondan emir almadan buradan geçemez.)

dillerinde durmadın allah ıdı / her birinüj gönli tolu ışık ıdı (K151B-10/4410)
(Dilleri devamlı Allah'ı anıyor, her birinin gönlü aşk ateşi ile yanıyor.)

da'viyi ırfān kılurlar durmadın / yiri göği seyr iderler varmadın (L224B-6/4426)
(Bunlar, daha gitmeden irfan davası içinde, devamlı yeri göğü dolaşıp gelirlerdi.)

ben dilerdüm kim geeydüm durmadın / şabr idemezdüm maķāma ırmedin (L225A-4/4435)
(Ben burada da durmayıp geçmek ister ve o makama varmak için sabırsızlanırken;)

dünyaya gelmedin ol neydi bilür / yoldaşı kimdi vü kıandaydı bilür (L227A-5/4480)
(*O dünyaya gelmeden ne olduğunu, kiminle düşüp kalktığını, nerede bulunduğunu da bilir.*)

ıışk değül mi çarlı sergerdân kılan / ayı günü durmadın gerdân kılan (L248B-7/4923)
(*Feleğin başını döndürüp durmadan ayını günü devrettiren de aşktır.*)

ıışkdur anı durmadın hı ündeyen / dōsta doğru yol budur gel gel diyen (L249A-7/4934)
(*Onu durmadan kendine çağırın aşk olduğu gibi, dosta doğru gel gel diye çağırın da aşktır.*)

bir katı kıandur ki ol dün gün revân / yügrışüdüdür durmadın her dem revân (L250B-2/4958)
(*Bir tabakası ise gece gündüz akan kandır; o durmadan dalga dalga her an akmaktadır.*)

virdi evvel iki süden çeşmesâr / kim bizimçün durmadın hey süt aķar (L254A-4/5034)
(*Önce iki kumalı süt çeşmesini verdi ve bizim için devamlı süt akıttı.*)

içdük anı dün ü gündüz durmadın / kimseye hiç donmadın şormadın (L254A-5/5035)
(*Onu kimseye sorup danışmadan, gece gündüz devamlı içtik.*)

kanķı alpuñ kim dilerse adını / daķınur hiç şanmadın halk udını (L258A-3/5122)
(*İsterse yiğitlerden birinin adını, halkın ne söylediğine aldırış etmeden, kor.*)

anuçun durmadın harket kılar / kim bu nefş geldük yire harket gelür (L267A-8/5316)
(*Onun için devamlı hareket ederİ nefşin geldiği her yere hareket gelir.*)

arılarla biriküben bu yola / tā ebed ayrılmadın yoldaş ola (L271B-10/5416)
(*O temiz kimselerle beraber olup bu yolda sonsuza kadar ayrılmamayı ister.*)

ol yidi kim bīvefā olmışıdı / yolda yoldaş olmadın kıalmışıdı (A182A-2/5600)
(*Önceki yedi, vefasız olduklarından, benimle gelmeyip kalıvermişlerdi.*)

II/1

gök içinde çarlı sergerdân dutar / dāyimā hı durmadın gerdân dutar (L6B-5/5741)
(*Gökyüzünde feleği baş aşağı tutup devamlı durmadan döndüren odur.*)

yirde ʻaksi gör anuç iy pür hüner / dün ü gündüz durmadın dāyim döner (L6B-6/5742)
(*Onun yeryüzündeki benzeri gece ve gündüzdür; ey hünerler sahibi! Bunların da devamlı döndüklerini görüp izle.*)

her dilek hāķdan bite hiç şanmadın / her bir işi işlene el şunmadın (L15B-1/5927)
(*Her ne isteği varsa nasıl olacağını düşünmeden oluverir ve her işi el sunmadan yapılır.*)

görmeyinçe kimse ʻāşık olmadı / bilmedin hergiz dile söz gelmedi (L19B-7/6013)
(*Görmeden kimse aşık olmamıştır, bilmeden dile söz gelebilir mi? Bilen söyler bilmeyen de susmak mecburiyetindedir.*)

eydebildükçe bu dil tekrārını / eydedursun durmadın iķrārını (L19B-9/6015)
(*Bu dilin gücü yettiği kadar tekrar tekrar anlatsın ve durmadan söylesin.*)

köynüdüür bağrın yüreğin durmadın / ağladur her dem kimesne urmadın (L27B-11/6197)
(Bağrı, yüreği durmadan için için yanar ve kimse vurmadığı hâlde gözlerinden yaş akar.)

ışık değülmü çarhı sergerdân kılan / ay u günü durmadın gerdân kılan (L44B-9/6564)
(Feleği baş aşağıda tutan, Ay ile Güneşi hiç durmadan döndüren aşk değil mi?)

dutalar ol emri hergiz armadın / işleyeler dün ü gündüz durmadın (L55B-2/6787)
(O emri asla işenmeden ve yorulmadan tutarlar ve gece gündüz demeden yaparlar.)

kâruvân kim işler anda durmadın / billüm anı kimseneden şomadın (L63A-4/6944)
(Orada durmadan işleyen kervanı kimseye sormadan bilip öğrenelim.)

illa vardur şüret içre bir kişi / kim bu ıakla şanmadın işler işi (L68B-2/7063)
(Fakat vücutta akla danışmadan işler yapan bir kişi daha vardır.)

gide dün gün ol değizde ermedin / çıka ne mülke gerekse azmadın (R213B-5/7137)
(Gece gündüz denizde hiç şaşırmadan yol alan ve hangi yere gidilecekse yanılmadan varan odur.)

pes dirildi heft müdebbir bir yire / varmadın her bir müdebbir bir yire (L80B-1/7305)
(O Allah emri ile iş işleyen yedi hizmetçi bir yere toplandı fakat her biri bir yere varamadan;)

bu değirmen dânesi hâlkdür ıayân / öğinür hı durmadın bellü beyân (L104B-8/7812)
(Bu değirmenin buğdayı halktır, onlar da açık şekilde devamlı öğünüp yok olurlar.)

yâ niçe daıvı kıla utanmadın / öğinüben ol un olasın şanmadın (L106B-8/7856)
(Öğünüp un olacağını düşünmeden, sonuna bakmadan, utanmadan benlik iddiasında bulunabilir mi?)

ağlaya her dem kimesne urmadın / yüzi toprakda ola hiç durmadın (L106B-10/7858)
(Kimse vurmaktan her an ağlar, durmadan secdeye kapanır ve yüzünü yerden ayırmaz.)

II/2

yüzümü kıldurmadın yirden henüz / hâli geldi hōş işâret hōş rumüz (L146A-11/8691)
(Daha yüzümü yerden kaldırmadan, hemen o anda güzel hâl, iyi işâretler ve sırlar gelmeye başladı.)

şurmadın şol gökde toğan gün ağa / yaıni hıdmetçün gelür her gün ağa (L146B-4/8695)
(Şu gökyüzünde durmadan doğan Güneş bile, her gün ona hizmet için geliyordu.)

söylemezken söylenüdüür sözleri / bakmadın her dem göredür gözleri (A287B-9/9037)
(Sözleri söylemezken söylenir, gözleri bakmadan her an görebilir.)

yaıni kim tız buşa vü tız kaķıya / şomadın hâlkı kıra hem toķıya (L172A-1/0217)
(Yani çabucak kızıp birden öfkelenir, araştırıp sormadan insanları kırıp geçirirse;)

zühd ü tãat hōş yaraşukdur kıla / kim gerek kim şurmadın kıllık kıla (L172B-6/9232)
(Durmadan kulluk yapan bir insana, ibadet yapıp Allah'ın emrini yerine getirmek ne güzel yaraşır.)

evveli ol dōstlaruę allahdur / kim şağa hı durmadın rızkuğ virür (L192A-2/9641)
(O dostların ilki, seni durmadan görüp gözeten ve sana acıyan Allah'tır.)

göresin kim her biri bir işdedür / anuñıçun durmadın cünbişdedür (L202A-6/9849)
(Bunların her biri bir iştedir; onun için durmadan harekettedir.)

yol içinde kapu dipdür dip kapu / kapu dip gözlemedin kılğıl tapu (R320A-8/10301)
(Bu yolda, kapıda veya baş köşede olmuştun fark etmez, gözden uzak olma; kapı ve baş köşe demeden karşılıksız hizmet et.)

devlet anuñ kim yidürdi yimedın / dünyayı terk itdi terk it dimedin (L229B-11/10414)
(Asıl kutluluğa eren yemeden yediren, dünyayı terk et demeden ter edendir.)

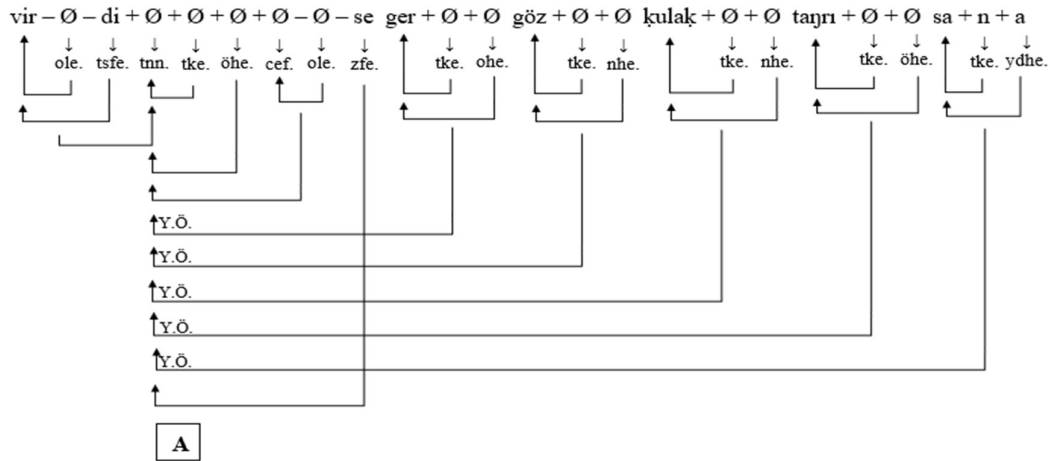
+DIn+ üst şeklinin sıfatlama eki fonksiyonunda kullanımına dair

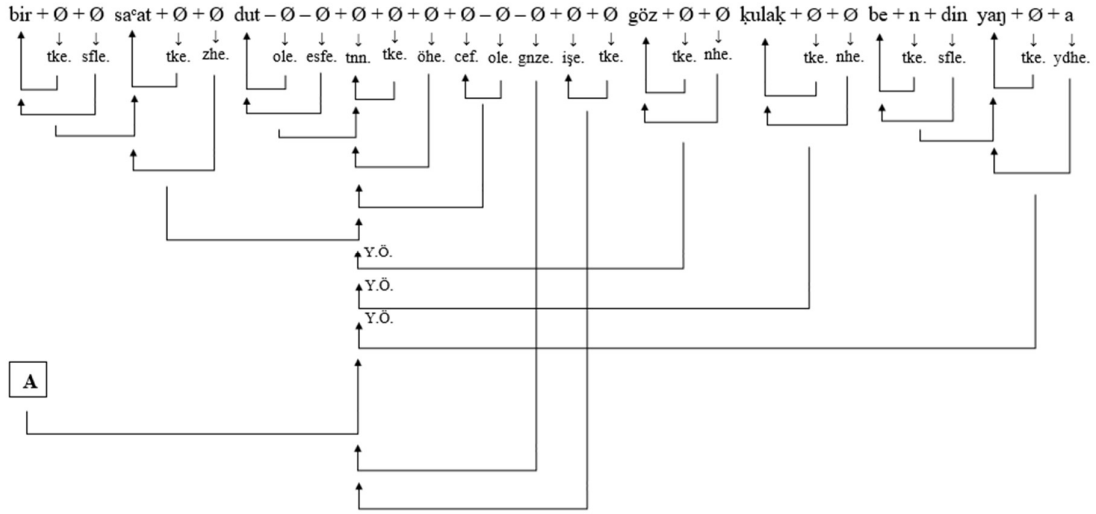
Türk dilinde isim tamlamasını kuran ekler iki alt işlevle varlık göstermektedir: sıfatlama ve belirtme. “Eklendikleri ismin anlamını değiştirmeden, o isimlerin başka bir isimle oluşturduğu tamlama yapısına bağlı olarak tamlanan yani asıl unsurun tamlayıcı ile nitelenmesini sağlayan, isme sıfat görevini kazandırmış olan sıfatlama ekleridir. Buna bağlı olarak da isim tamlamasının sıfatlama işlevli olan türünü oluşturmaktadırlar.” (Topçu, 2023, s.345-366).

I/1

(L47B-9/845)

“virdise ger göz kulağ tañrı sana/bir sa‘at dut göz kulağ bendin yaña”

(Eğer Allah sana göz kulak verdiyse birazcık da bana bak ve beni dinle.)

I/2

bir ‘acāyib vaşfi hāl eydem saña / dut kulağuş bir dem uht bendin yaña (L196A-11/3840)
(Bir an kulağımı benden yana tut da sana şaşılacak bir durumu anlatayım.)

pes kabûl kılmaya ol dōstlar bini / olmaya beñdin yaña hergiz yöni (L204B-4/4017)
(Bu yüzden senin dostların beğenip kabul etmezler ve bana yönlerini asla dönmezler.)

şerhi birle eydeyüm bir bir saña / dut kulağuş bir dem uht bendin yaña (L213B-4/4196)
(Bir an benden yana kulağımı tut da sana birer birer açıklayarak anlatayım.)

II/1

eydem anı dilile bir bir saña / dut kulağuş bir dem uht bendin yaña (L2A-6/5652)
(Bir an kulağımı bana tutarsan onları sana birer birer anlatırım.)

eydeyüm öñden soña bir bir saña / tut kulağuş bir dem uht bendin yaña (L4A-6/5694)
(Kulağımı bir an bana verirsen, bunların her birini inceden inceye, baştan sona kadar sana söyleyeceğim.)

pādişāh lutfın diyem bir bir saña / bir kulağ aç bir dem uht bendin yaña (K200B-7/5834)
(Bir an kulağımı bana tut da sana yüce Allah'ın lütuflarını bir bir söyleyeyim.)

açıla cümle gönül andın yaña / bağılu ola yirlü yirinde aña (L14A-11/5905)
(Bütün gönüller ona doğru yönelmeli ve herkes yerli yerince ona bağlılık göstermelidir.)

her maķāmda ol kılavuzdur baña / kanda yorırsam yönüm andın yaña (L27A-1/6179)
(O her yerde bana kılavuz olmuştur, nerede olursam olayım yönüm ondan yanadır.)

ol nişāndan bir kaçın eydem saña / dut kulağuş bir dem uht bendin yaña (L27B-4/6190)
(O belirtilerden bir kısmını sana söyleyeyim; bir an da olsa kulağımı benden yana tut.)

pes rücû^e eyler yine dōstdın yaña / eydür āhîr dōst baċa bir kez baña (L35B-11/6370)
(*Sonunda yine sevgiliden tarafa döner ve keşke sevgili bana bu defa baksaydı diye söylenir.*)

ċamu nesne muntazırdur ĥōd aña / yönini dutmışdurur andın yaña (L41B-11/6501)
(*İşte bütün varlıklar ona karşı yönelerek beklemeye başlamışlardır.*)

bu hevā vü mefsede iltür aña / siz anı ċoñ yüz dutuñ ĥaċdın yaña (K258A-7/7527)
(*Bu istekler, bu bozukluklar ona götürür; siz bunları bırakıp Allah'a yönelin.*)

ĥalkı da^evet ċıldılar ĥaċdın yaña / uymayan oldı helāk öñdin şoña (A244A-10/7625)
(*İnsanları Allah'a davet ettiler, kabul etmeyenler de baştan sona, kim olursa olsun, yok olup gitti.*)

kimi hem düş gördi hem cibrîl aña / geldi her dem tañrıdan andın yaña (A244B-5/7641)
(*Cebraîl'in kendilerine gönderdiği düş gören peygamberler de oldu.*)

tut ċulağuş bir dem uĥt bendin yaña / eydeyüm bu ma^eniyi bir bir saña (L102A-6/7755)
(*Kulağımı bir an benden yana tut da bu sırları birer birer sana söyleyeyim.*)

ilk talebdür yol eri uğrar aña / ya^eni özenmek ċopar ĥaċdın yaña (L108A-10/7894)
(*İlk olarak istek vardır, yola çıkan Hak'tan tarafa gitmek için ona uğrar.*)

ĥālib oldum gitmeğe her dem aña / māyil oldı cān göñül andın yaña (L109A-3/7910)
(*Artık her an ona gitmek istedim; can ve gönül ondan tarafa yöneldi.*)

ĥākatum yokdur elüm irmez aña / kim yolu dutam gidem sendin yaña (A252B-7/7914)
(*Oraya gitmeye gücüm yok, elim de ermez; bu yolu senden tarafa nasıl tutup gideyim?*)

kendü lutfundan beni çekgil saña / sen ċulavuzla beni sendin yaña (L109A-10/7917)
(*Beni kendi lütfundan sana çek, senden tarafa doğru yoluna koy.*)

ċün taleb ardınca ıışk geldi baña / kuvvet oldı gitmeğe andın yaña (L109B-2/7920)
(*Talepten sonra bana gelen aşk Hakk'a doğru gitmek için kuvvet oldu.*)

bende ne ċullık ola lâyıċ saña / sen ċulavuzla beni sendin yaña (K272A-2/7964)
(*Bende sana lâyık kulluk nasıl olsun; beni senden yana, doğru yola sen koy.*)

pes bu kez bir  alem açıldı baña / cān içinden baċdum ol ĥaċdın yaña (K283A-11/7994)
(*Sonunda bana yeni bir  alem daha açıldı ve ben can içinden Hak tarafına baktım.*)

II/2

bunlaruñ aĥvālını eytgil baña / kim göñül meylitdi bunlardın yaña (L125A-1/8243)
(*Gönlüm bunlardan yana meylitti, bana bunların h allerini anlat.*)

ċamusı ĥaċdın yaña dutmış yönin / cümle bir teşbîĥ okır düzmiş ünin (L125A-10/8252)
(*Hepsi yönünü Hakk'tan yana tutmuş, seslerini yükselterek aynı zikri okuyorlardı.*)

yine imrendi nebċ göñli aña / geçdi ol gökden daĥı ĥaċdın yaña (L126A-5/8270)
(*Yine peygamberin gönlü o tarafa meylitti, o gökten de geçerek Hak'tan yana yöneldi.*)

ol tokuz ev neydüĝin eydem sağa / tut kulağuğ bir dem uğt bendin yağa (K286A-5/8380)
(Kulağını bir an benden tarafa tutarsan o dokuz evin ne olduğunu sana birer birer anlatırım.)

görlü āvāz oldu görklü ton ağa / cümle kulağlar yöni andın yağa (L135A-6/8458)
(Güzel ses ona güzel elbise olduğundan bütün kulakları ondan tarafa çeker.)

uş göñülden yönümi dutdum saęa / sen kılavuzla beni sendin yaęa (L146A-6/8686)
(İşte göñülden sana yöneldim, beni sen kılavuzla senden yana.)

cānila çünküm mürj oldum ağa / pes teveccüh eyledüm andın yağa (L146B-9/8700)
(Candan ve göñülden onun öğrencisi oldum; böylece ondan tarafa yöneldim.)

enbiyā vü evliyā münkād ağa / cümle mü'minler yöni andın yağa (L153A-8/8835)
(Peygamberler ve veliler ona boyun eğdi, bütün müminlerin yönü ondan tarafa çevrildi.)

kim haķı isterise gelsün bağa / haķ benümledür gelüğ haķdın yağa (L159A-1/8951)
(Kim Allah'ı isterse bana gelsin, o benimledir siz de Hak'tan yana koşun.)

çünkü māl u mülk ü esbāb olmaya / dünya haķdın yağa mihrāb olmaya (L166A-2/9096)
(Çünkü mal, mülk ve sebepler bulunduğu zaman dünya Hak'tan yana bir mihrap olmaz.)

hōşdurur cehd eylemek haķdın yağa / illa tevfiķ iricek haķdan ağa (L167B-5/9130)
(Hak'tan yana çalışmak güzeldir; ancak o, Hakk'ın yardımı sayesinde gerçekleşir.)

dünyada dirlik nedür eydem sağa / dut kulağuğ bir dem uğt bendin yağa (L169B-11/9173)
(Kulağını bir an benden yana verirsen dünyadaki yaşayışın nasıl olduğunu sana söylerim.)

her birinden biğ pınar lezzet bağa / irişür iltür beni haķdın yağa (R209A-10/9306)
(Her birinden binlerce lezzet gelmekte ve beni Hak'tan tarafa götürmektedir.)

bir kitāb açdı bu kez bendin yağa / eytdi oğı uşbunı öğden soğa (L177A-2/9320)
(Bu defa benden tarafa bir kitap açtı; bunu baştan sonra oku dedi.)

bu işāret irdi çün haķdan bağa / yönümi dutdum bu kez haķdın yağa (L177A-7/9325)
(Bu işāret Hak'tan bana ulaşınca yönümü bu defa Hak'tan yana çevirdim.)

uşbu sözüñ tanuğın eydem saęa / tut kulağuğ bir dem uęt bendin yaęa (L185A, K323A-1/9488)
(Kulağını bir an benden tarafa tut da bu sözün tanığını sana söyleyeyim.)

pes velidür dünyada berket bize / ol virür haķdın yağa harket bize (L194B-10/9698)
(İşte dünyada veli bizim için berekettir, o bizleri Hakk'a götürmek için çalışır.)

ol kılavuzlar bizi haķdın yaęa / anuñıçun cān göñül uyar aęa (L196B-3/9733)
(Bizi Hak'tan tarafa o yollar, bu yüzden can da göñül de ona uyar.)

biz azaçuk şu gibi uyduk ağa / ol ulu iltür bizi haķdın yağa (L196B-8/9738)
(Biz bir pınar gibi ona uyduk, o büyüklüğü ile bizi Hak'tan tarafa ulaştırır.)

her birinüñ ma'nisin eydem saęa / tut kulağuğ bir dem uęt bendin yaęa (L209A-3/9995)

(Kulağını bir an benden yana tutarsan sana her birinin manasını söylerim.)

imdi gel bir öğünü dirşür saña / aç gözün tut öğünü **hağdın** yaña (L220B-3/10225)
(Şimdi aklını başına al da kendine gelip gözünü aç ve aklını Hak'tan yana tut.)

iş ola yoldaş ola ol yâr saña / varasan anuñıla **hağdın** yaña (L220B-11/10233)
(O sevgili senin için can ciğer yol arkadaşı olsun ve sen Hak'tan tara onun ile git.)

anuñıçun geldi ol kuran saña / kim ala ilte seni **hağdın** yaña (L225B-8/10334)
(İşte o Kur'an sana, seni alıp Hak'tan tarafa götürmek için geldi.)

devlet anuñ kim duta işitdüğin / döndere **hağdın** yaña uşşın öđin (L229B-3/10406)
(Asıl kutuluğa erişen, bu on öğüdü tutup aklını fikrini Hak'tan yana çevirendir.)

niçün oldı uşbu iş eydem saña / dut kulađuñ bir dem uht **bendın** yaña (L232B-9/10466)
(Bu işin niçin böyle yapıldığını, kulağını bir an benden yana tutarsan sana anlatacağım.)

kim gelirse hayrıla **bendın** yaña / döndürem ben birine on hayr aña (L235B-3/10512)
(Benden tarafa hayrıla kim gelirse onun birine karşılık on iyilik veririm dedi.)

+DIn+ şeklinin hâl eki fonksiyonunda kullanımına dair

Hâl ekleri: “İsim ile fiil arasındaki işlevi yüklenen ekler. Bu işlevi hem isim ile fiil arasında kurulan tamlamada, hem isimden (cevher) ek fiiliyle fiil teşkilinde yerine getirirler” (Turan, 2018, s.104). İsmeklenip fiille arasında köprü vazifesi gören, zengin alt işleve sahip eklerdir.

+DIn ekinin kökeni ile ilgili görüşlerin önemli bir kısmı, ekin birleşik bir yapıda olduğunu ve +DI bulunma hâli eki ile +n vasıta hali ekinin birleşmesiyle oluşmuş olabileceğini ifade etmektedir. Bir kısmı ise +DI eki ile ilgili farklı görüş bildirmekle birlikte +n ekinin vasıta hali eki veya kalıntısı olduğunu yönündedir:

1. Ramstedt, ekin yapısını +tı (Tunguzca: di) vasıta hali eki ile –n vasıta hali ekinin birleşmesiyle izah etmektedir (Eraslan, 1999, s.382).
2. A. Von Gabain tın/+tın/+dın/+dın çıkma hali ekinin +t+ın olabileceğini, +t'nin yer bildiren kelime teşkil eki, +ın'ın ise instrumental (vasıta hali) eki olabileceğini işaret eder (Eraslan, 1999, s.381).
3. Sinor, çıkma hali ekinin yapısını +tı zarf ekiyle ve +n vasıta hali ekinin birleşmesi şeklinde açıklamıştır: +dın/+dın.

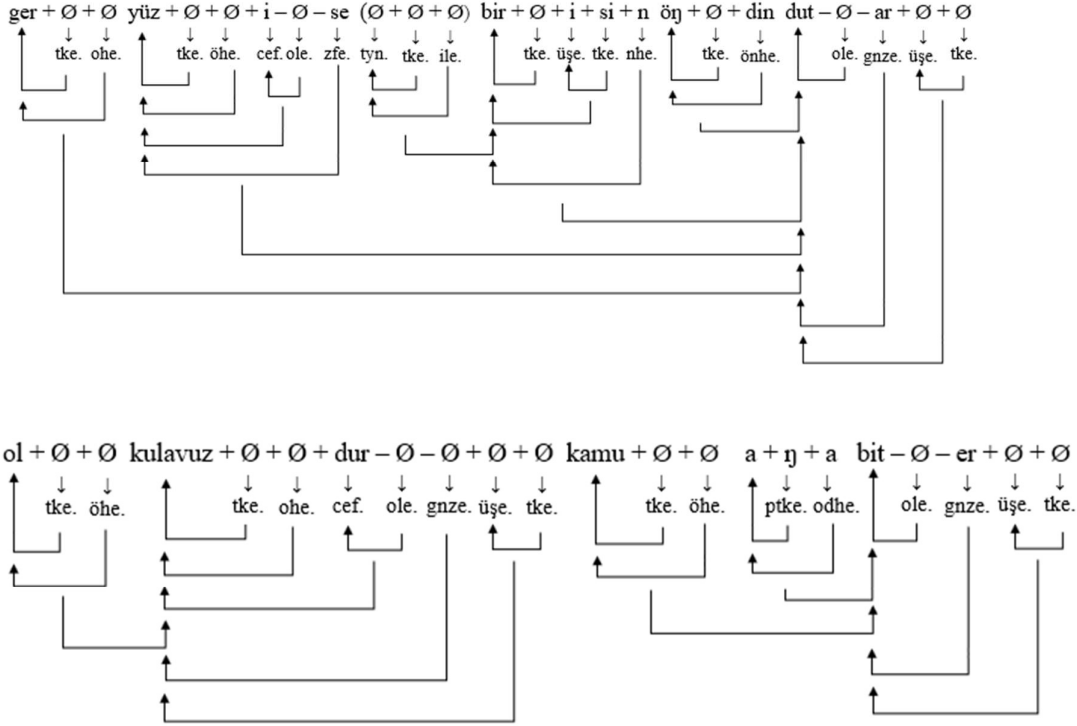
Ahmet Buran, hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılmasını bazen alternans, bazen fonetik ve morfolojik bazı hadiselerin sonucu, bazen fiillerin özellikleri ile ilgili bazen de Eski Türkçenin Anadolu ağızlarında yaşatılan özelliklerinin devamı olarak değerlendirmiştir (Buran, 1996, s.125-233).

Garibnâme'de tespit edilen +DIn+ şekilli hâl ekleri alt işlevlerine göre sınıflandırılarak kaydedilmiştir.

Öncelik hâl eki**I/1**

(L30A-1/484)

“ger yüzise birisin öñdin dutar/ol kulavuzdur kamu aña biter”

(Bunlar yüz de olsalar birini öne geçirip onu kılavuz yapıp hepsi ona uyarlar.)

II/1

cismi mü'min cânı yoldaş kâfire / belki kâfirden oda öñdin gire (L99B-10/7710)

(Cismi mümine canı kâfire yoldaştır; bu hâliyle o belki kâfirden önce cehenneme girecektir.)

ilden öñdin sen götür bu 'ibreti / yoldaş eyle cânuña bu hikmeti (L107A-3/7869)

(Herkesten önce bundan sen ders al ve bu hikmetleri canına yoldaş eyle.)

II/2

kamlardan ilkin ol dutdı vücüd / kamu halkdan öñdin ol kıldı sücüd (L212B-4/10066)

(O herkesten önce yaratıldı ve herkesten önden secdeye kapandı.)

Kaynak hâl eki

Doğu Türkçesinin düz sesli eklemelerini özgün biçimde temsil etmesi bakımından kaynak hâl eki kategorisi için tespit edilen örnekler:

II/1

hiç meded yokdur başa bendin nidem / kaldum uş yolda saña niçe gidem (L109A-8/7915)
(Bana benden meded yoktur, ben ne yapayım; işte yolda kaldım, sana nasıl gelebilirim?)

II/2

çin habîbe haqdın emr oldı bu iş / eytdi kılğıl günde biş kez yaz u kış (L128B-5(8323)
(Hakk'ın sevgilisine bu amel Hak'tan emir oldu ve yaz, kış günde beş kez bunu yap dedi.)

ba°zısı ola öñünde çün nebât / vire hâşıl çün bula sendin hayât (L203A-1/9865)
(Bazısı yanında bitki olduğu için ortaya çıkıp türeyerek senden hayat bulur.)

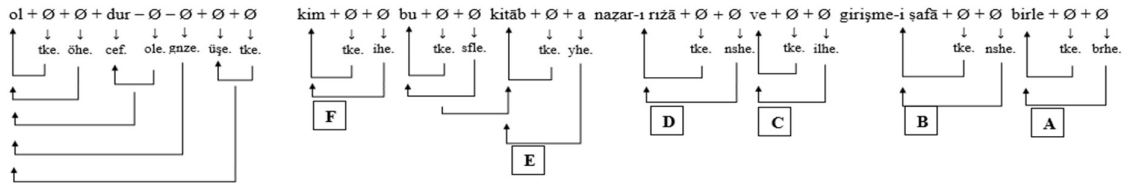
-[(y)][(I)]p+ şeklinin zarf fiil eki fonksiyonunda kullanımına dair

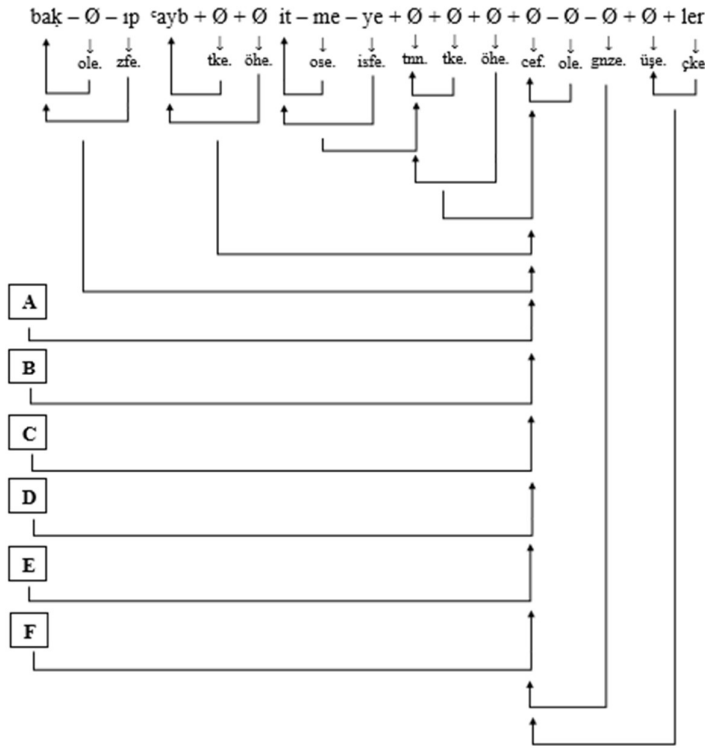
Eski Anadolu Türkçesi dönemi yuvarlak ünlülü ekleşmeleriyle bilinirken *Garibnâme*'de düz ünlülü ekleşmeler de sıklıkla görülmektedir. Bunda etkili olan sebep, eklerin düz ünlüyle biten bir kelimeye eklenmesidir. Ayrıca, söz konusu üst şeklin ünlüyle biten bir fiile direkt eklenmesi de bir Doğu Türkçesi özelliği olarak *Garibnâme*'de tespit edilmiştir. Belli ki bu hâl de bir tabakayı temsil etmektedir. Aynı zamanda ekleşme esnasında açıklık uyumunun, nicelik-nitelik ve ses-hece dengelemesinin doğrudan etkisi söz konusudur.

I/1

(L3A-2)

“oldur kim bu kitâba nazâr-ı rızâ ve girişme-i şafâ birle bakıp ‘ayb itmeyeler”

(Bu kitaba istek nazarı ve iyi niyetle bakıp kusur aramasınlar.)

I/2

nefsde şoldur s□ayrılık□ kim h□alk□ bilir / s□ayru dip do-stlar anı s□oragelür (L153B-8/2967)
(Nefisteki hastalığı halk bildiğinden, insanın dostları hasta diye hâl hatır sormaya gelirlir.)

aşuzın irer çalap h□ükmi aña / bulmaz ol derma-nı istep dörd yaña (L197B-10/3872)
(Allah'ın emri ona ummazcadan gelir; dört bir taraftan derman ararsa da bulamaz.)

pes beşa-ret k□ıldı kendü h□a-line / t□uş gelem dip ya'ni ol do-st yolna (L206A-7/4052)
(Sonra Tanrı'nın sevdiği o kurallara kavuşacağım diye kendi hâline sevindi.)

h□ak□ anuñla anda †ahd itmişidi / h□o-ş dutam dip ben seni eytmışidi (L206A-8/4053)
(Hak onunda o zaman ahdetmiş ve kendisini hoş tutacağını söylemişti.)

bu h□ita-ba ne ki t□ağ var k□amusu / şa-di k□ıldı gele dip nu-h□ gemisi (L208A-9/4097)
(Yeryüzünde ne kadar dağ varsa, bu söz karşısında Nuh'un gemisi geliyor diye sevindi.)

kimseyi bunlar yavuz dip seçmedi / hiç kimesne bunları k□op geçmedi (R137B-6/4416)
(Bunlar kimseyi horlayıp kötülemediler, kimseyi ayırmayıp herkesi aynı gözle gördüler, kimse de bunları bırakıp gitmedi.)

ata ana dip bilinmez k□ıymeti / anın olmaz h□alk□uñ aña minneti (L254A-7/5037)
(Görünüşte onlara baba ve anne denir ve kıymetleri bilinmez, bu yüzden de insanlar onlara minnet

etmezler.)

hem ben anuñ k□uliyam dip sevinür / h_oş olur gönli anuñla avınur (L258B-4/5134)
(Ayrıca ben onun kuluyum diye sevindiği gibi gönlü açılıp onunda avunur.)

ya-r sandum ben anı ağya-rımış / bile gitlüm dip beni aldarımış (L275A-1/5479)
(Onu dost sanmıştım, hâlbuki yabancı imiş; birlikte gidelim diye beni aldatmış.)

yine güydüm bu söze çok ru-zigar / yirine gelsün diyip k□avl u k□ara-r (L275B-1/549)
(Anlaşmamızda durayım, söz yerine gelsin diye çok zaman bekledim.)

geh eserven yıl gibi halk□ üstine / uğrayam dip ya^ni ol do-st do-stına (R168A-3/5632)
(Bazen yel gibi, sevgilinin sevgiliye uğraması şeklinde, tatlı tatlı halkın üzerine eserim.)

II/1

şoldur ol kim ırışk□ eri olur garīb / ra-zın açmaz kimseye gönlin k□arıp (L30B-8/6261)
(O da aşğın derbeder, kimsesiz olması ve gönülden geçenleri başkasına söylememesidir.)

s□abr ider yir gök ine dip inemez / cehd ider gök irişem dip iremez (L34A-6/6331)
(Yer, gök inip gelsin diye sabreder fakat inemez; gök de ulaşayım diye çabalar lâkin erişemez.)

ırışk□ içinde ma-lını k□ıldı sebil / do-st gele dip güydi bunca ay u yıl (L38B-1/6425)
(Sevgilisi gelecek diye aylarve yıllarca bekledi ve onun aşkı ile malını mülkünü bol bol dağıttı.)

mevli ^aksi oldı mecnu-n gördüğü / leyli dip şol ırışk□ına ca-n virdüğü (R193A-5/6462)
(Mecnun'un Leylâ Leylâ derken diline Mevlâ geldi ve bütün güçlükleri ortadan kalktı.)

ırışk□ değülmi şol gönülde genc olan / anı istep yine anda renc olan (L45A-4/65/70)
(Şu gönülde hazine olan, onu isteyip yine onda hasta olan aşk değil mi?)

pa-dişahdan ger bu destur olmaya / da^vet eyleñ dip işa-ret gelmeye (L50A-6/6678)
(Eğer padişahdan izin yoksa davet eyleyin diye bir işaret gelmez.)

niçe fikret gemsi anda yüğrişür / nesne h□a-s□ıl eyleyem dip sevnışür (A220A-11/6860)
(Onda sayısız düşünce gemisi bir şeyler elde etmek için sevinçle durmadan yüzer.)

h□ak□ bulara ırarşı bünya-d eyledi / ırarş ırazımdür dip anın ya-d eyledi (L79B-4/7287)
(Allah bunlara arşı temel yaptı ve onun için arş en büyüktür diye söyledi.)

cümle durmuşlardı anda intiz□ar / ta-gile dip ol lat□ıf ü ih_tiyar (L82B-7/7355)
(O eşsiz ve seçilmiş zat sonunda gelecek diye hepsi orada bekliyordu.)

secde k□ıl dip k□ılmadı ol a-deme / la^net oldı adı çık□dı ıraleme (L90B-9/7521)
(Adem peygambere secde et dendi, emre karşı gelip secde kılmadı, lânete uğradı ve kötü adı âleme yayıldı.)

II/2

cümle el bağlap durupdur t□a-ata / muntaz□ırdur bir müba-rek sa-ata (L123A-11/8210)
(Hepsi el bağlayıp ibadete kalkmışlar, bir kutlu zamani bekliyorlardı.)

cümlesin cem-eyledi bir t□a-ata / t□uş ola dip bir müba-rek sa-ata (L129A-1/8329)
(Bir kutlu zamanda karşılaşalım deyip hepsini bir ibadette topladı.)

çün uludan el etek dutmuşdurur / gönli anda berkişip bitmişdurur (L160A-8/8977)
(Çünkü ulunun elinden tutup eteğini tutmuştur; gönlü onda sağlamlaşmış bitmiştir.)

ne kim işlerseñ bulasın dip celil / indürüpdür bize a-yat u delil (K312B-8/9171)
(Yaptığımız her şeyin karşılığını bulursunuz deyip yüce Allah bize ayet indirip delil göndermiştir.)

ümmeñi dip ümmeñi dip kıldı nāz / hağ katında oldu ol nāz u niyāz (L193A-10/9669)
(Ümmetim Ümmetim deyip Hakk'a yalvardı; bu yalvarışı Hakk'ın katında makbul oldu.)

hem senünçün terk ider uyhusını / uyımaz dünle uyısun dip seni (L198A-7/9769)
(Uykularını senin için terk etmişler, seni uyusun deyip gece boyu uyumamışlardır.)

yol içinde kapu dipdür dip kapu / kapu dip gözlemedin kılğıl tapu (R320A-8/10301)
(Bu yolda, kapıda veya baş köşede olmuşsun fark etmez, gözden uzak olma; kapı ve baş köşe demeden, karşılıksız hizmet et.)

-(y)(I)p+ şeklinin sıfat fiil eki fonksiyonunda kullanımına dair

Fiilimsiler üç ayrı ana alt işlev türüne sahip eklerdir. Bunlardan birisi de sıfat fiil ekleridir. Sıfat fiillerin, fiilleri manaca muhafaza edip şekilce isim kalıbına aktararak cümlede gerek cümle ögesi kimliğiyle gerekse tamlamalarda sıfat (niteleme görevli isim) unsuru olarak kullanılmasını sağlayan ekler” (Turan, 2007, s.1835-1844) olduğunu söyleyebiliriz. Verilen üçüncü beyitte hem düz hem de yuvarlak şekilli örneğin aynı anda bulunuyor olması da yine Doğu Türkçesi etkilerinin ne denli olduğunun bir göstergesidir.

I/1

tā-at u zıkr ü huzūrdur dirliğı / pādīşāha birikipdür birliğı (L66A-8/1219)
(Hayatı ibadet, zikir, gönül hoşluğu ile geçer, gönülden Hakk'a bağlanırsa;)

I/2

ol bu qurāndur ki indi maḥlūka / aşlı muḥkem berkinipdür ol ḥaqa (L247A-8/4893)
(İşte o da maḥlūka gönderilen ve aslı sıkı sıkıya Hakk'a bağlanan Kur'an'dır.)

şöyle kim kandil ipe aşıpdurur / uşbu qurāndur ki ḥalk yapşupdurur (L247A-9/4894)
(Kandilin ipe asıldığı ve halkın yapıştığı o varlığın bu Kur'an olduğunu bilip anla.)

ol ipi kim kandil aşıpdur aña / tañrının qudret ipidür görseñe (L247B-2/4898)
(Kandilin asıldığı ip ise Tanrı'nın kudret ipidir, bunlara iyice bak ve anla.)

II/2

cümle el bağlap durupdur t̄āˆata / muntazırdur bir mübârek sâˆata (L123A-11/8210)
(Hepsi el bağlayıp ibadete kalkmışlar, bir kutlu zamanı bekliyorlardı.)

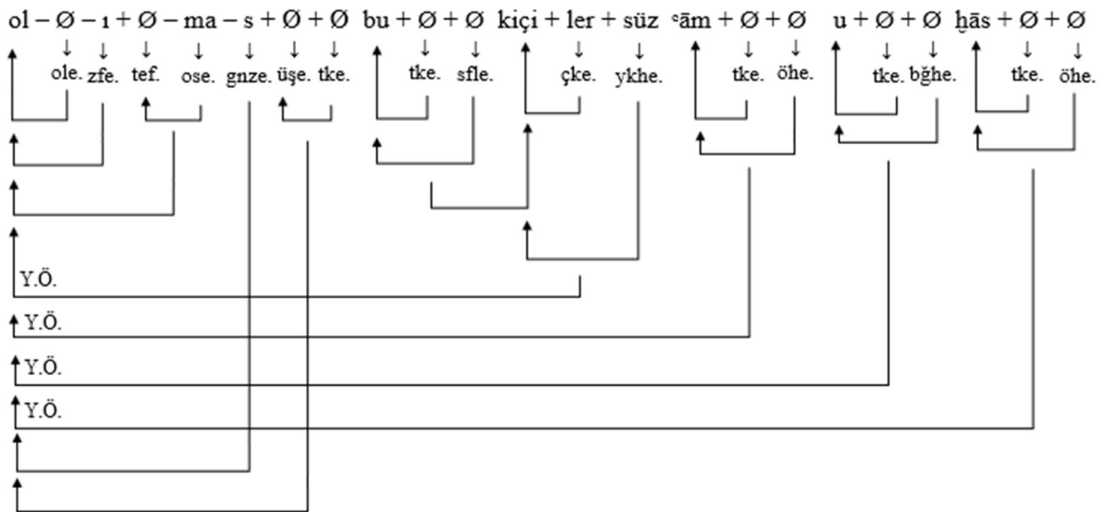
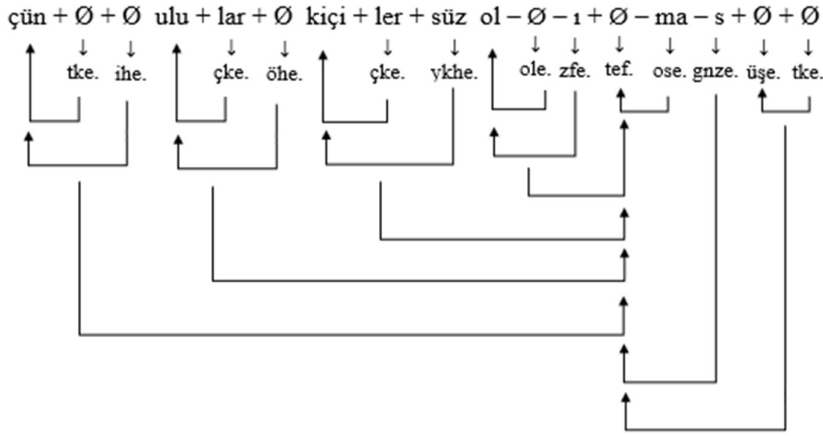
-s+ şeklinin geniş zaman fonksiyonunda kullanımına dair

Garibnâme’de geniş zaman ekleşme durumu söz konusu olduğunda hep ötümlü olan /z/ şekli tercih ediliyorken sadece bir örnekte ötümsüz olan /s/’li şekil görülmüştür. Ötümlü /z/’nin yerine ötümsüz /s/’nin tercih edilmesinin doğrudan Doğu Türkçesinin temsili olabileceği düşünülmüş ve aşağıya kaydedilmiştir.

II/2

(A326A, K351A-8/10312)

“çün ulular kiçilersüz olmas/olmaz bu kiçilersüz ˆam u h̄ās”

(Büyükler küçüklerden ayrılma, yine her tabakadan insanlar da onlarsız yapamaz.)

Sonuç

Çalışmamızda Doğu ve Batı Türkçesinin gelişim özellikleri, hangi coğrafyalar içerisinde varlıklarını sürdürdükleri kaydedilmiş; ardından bu iki grubun özellikleri sıralanmış; sonrasında *Garibnâme*’nin sahip olduğu düşünölen Doğu Türkçesine ait çeşitli hususiyetleri barındırması tarafıyla gramer özellikleri bakımından incelenmiştir. Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesinin gelişim evreleri, hangi coğrafi sınırlar içerisinde varlıklarını sürdürdükleri irdelenmiştir. Ardından bu iki grubun dil özellikleri incelenmiş, sonrasında da Türk dilinin ekleşme düzeninin karşıtlık ilişkisi doğrultusunda Batı Türkçesiyle kaleme alınmış olan *Garibnâme* titizlikle tahlil edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen morfeşler ışığında; -DIn+ şeklinin zarf fiil eki fonksiyonunda kullanımına dair 89, -(y)[(I)]p+ şeklinin zarf fiil eki fonksiyonunda kullanımına dair 30, +DIn+ şeklinin sıfatlama eki fonksiyonunda kullanımına dair 48, +DIn+ şeklinin hâl eki fonksiyonunda kullanımına dair 7, -(y)(I)p+ şeklinin sıfat fiil eki fonksiyonunda kullanımına dair 5 ve son olarak -s+ şeklinin geniş zaman eki fonksiyonunda kullanımına dair 1 olmak üzere toplam 184 örnek belirlenmiştir. *Garibnâme*’de Doğu Türkçesine ait bir özellik olarak bulunan +/-DIn şeklinin Türk dilinin ekleşme düzeninin karşıtlık ilişkisine göre on ek sınıfından zarf fiil, sıfatlama ve hâl gibi farklı görevleri icra ettiği; -(y)[(I)]p+ şeklinin zarf fiil ile sıfat fiil fonksiyonunu ve -s+ şeklinin de geniş zaman fonksiyonunu karşıladığı görölmüştür. Sonuç olarak zarf fiil eklerinin sıklıkla “koşul”, sıfat fiil eklerinin “rivayet”, sıfatlama eklerinin “yan, yön, taraf” ve hâl eklerinin de “öncelik” işlevinde varlık gösterdiği tespit edilmiştir.

Kısaltmalar ve İşaretler

+ : İsmeye bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.

- : Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.

Ø : Bir gramer unsurunun, telaffuz edilmeyen ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder.

→ : Yardımcı unsur-asıl unsur ilişkisinde, yardımcı unsuru asıl unsura bağlayan şekil.

Kaynakça

- Akyüz, K. vd. (2001). Fuzûlî Divanı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Argunşah, M. (2021). Çağatay Türkçesi. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Buran, A. (1996). Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri (s. 125-233). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir, N. (2002). Karahanlı Türkçesi Grameri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (1958). "Çağatay Dili Hakkında Notlar". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 6, 115-126.
- Eckmann, J. (1963). "Çağataycada İsim-Fiiller". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 10, 51-60.
- Eraslan, Kemal (1999). "Çıkma Hali (Ablatif) Ekinin Oluşumu". 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı-1996 (s. 381-385). Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2004). Başlangıçtan Günümüze Türk Dili ve Türk Dilinin Tarihi Gelişmesi (s. 429). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gürsoy, K. (2023). "Garâibü's-sıgar'da Yer Alan -GAn/-KAN Sıfat Fiilinin Söz Dizimindeki Görevleri Üzerine". Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 13, 761-770.
- Hazar, M. (2011). "Çağatay Türkçesinde Oğuzca Özellikler ve Benzerlikler". The Journal of Academic Social Science Studies, 4(1), 31-63.
- Kut, G. (1991). "Âşık Paşa". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 4/ 1-3. İstanbul: TDV Yayınları.
- Soydan, S. (2020). "A View to the Very Significant Structure of Some Verbs in Garibnâme". Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(43), 21-30.
- Şahin, H. (2014). "Garibnâme'nin Dili Üzerine". Turkish Studies, 9(5), 1387-1400.
- Topçu, Çiğdem (2023). "Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şeride'de Sıfatlama İşlevli İsim Tamlaması Kuran Ekler". Sobider Sosyal Bilimler Dergisi, 66, 345-366.
- Turan, Z. (2007). "Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?". 4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı (25-29 Eylül 2000) (s. 1835-1844). Ankara: TDK Yayınları.
- Turan, Z. (2018). "Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları". Türkbilig, 35, 97-110.
- Varan, N. (2024). Garib-nâme'de Sıfatlama Ekleri (s. 6-9). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuz, K. (2000). Garib-nâme I/1. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, K. (2000). Garib-nâme I/2. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, K. (2000). Garib-nâme II/1. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, K. (2000). Garib-nâme II/2. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.